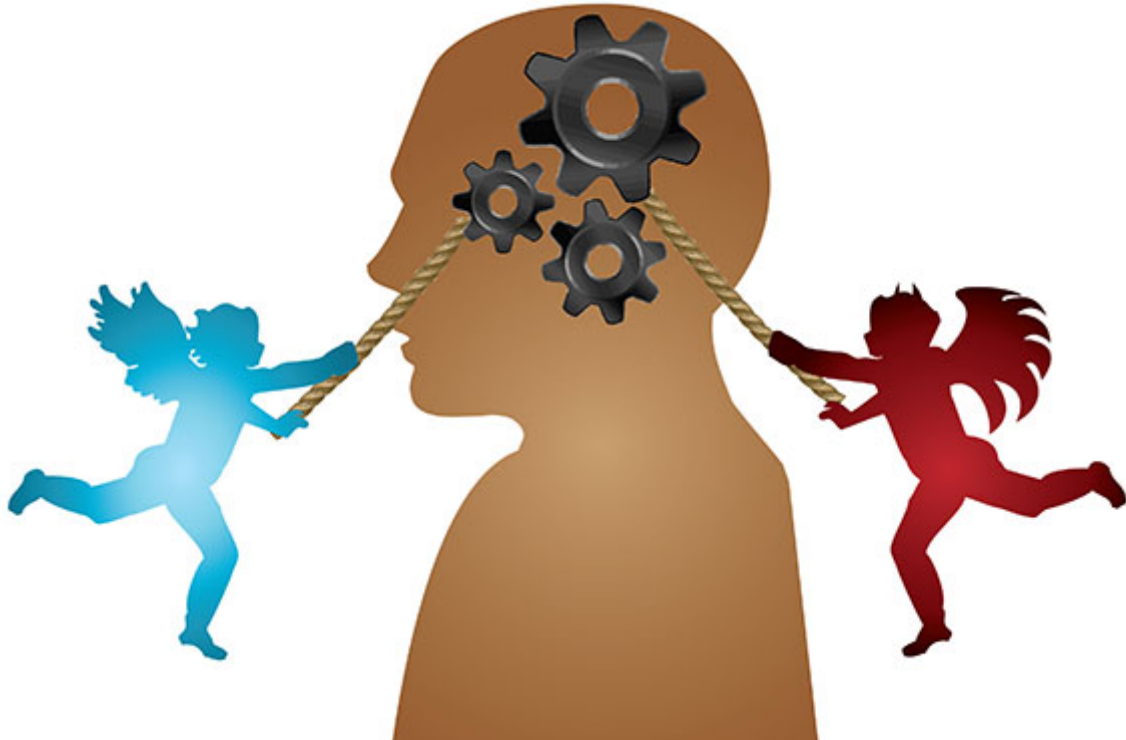

خانواده ، نقش بسیار کلیدی در رشد اخلاقی انسان دارد

چکیده: در بخش نخست به بررسی جایگاه وراثت و خانواده به عنوان دو عامل از عوامل موثر بر رشد اخلاق از دیدگاه اسلام پرداخته شد. در این بخش به بیان انواع خانواده ها در مورد تاثیرگذاری بر رشد اخلاقی می پردازیم و در ادامه به عوامل دیگر در رشد اخلاقی خواهیم پرداخت.

[روان شناسان در رفتار خانواده ها با نوجوانان و جوانان به چند دسته بندی اشاره می کنند:1]

1- خانواده های آزادی طلب:

خانواد هایی که در عین حال که به نوجوان آزادی در انتخاب می دهند، مسئولیت هایی را به او واگذار می کنند و از وی می خواهند عمل به قوانین و ارزشها را مد نظر قرار دهد و به عمل ناروا و تجاوز به حقوق دیگران دست نزنند. چنین خانواده هایی علاوه بر اینکه قدرت خود را حفظ می کنند، به خواسته های نوجوان نیز توجه نشان می دهند و هدایتگر را برای او ایفا می کنند.

2- خانواده های سهل انگار:

خانواده هایی که به نوجوان آزادی کامل می دهند و هیچ کنترلی بر وی ندارند و در صدد راهنمایی او بر نمی آیند. همچنین دوستان و معاشران وی را نمی شناسند. این خانواده ها یا به علت مشغله زیاد از فرزندان غافلند یا اینکه روحیه سهل انگاری و مسامحه گری دارند. سرزنش دین اسلام بر این گونه والدین شنیدنی است؛ برای مثال پیامبر اکرم (ص) بعضی از کودکان را دید و فرمود: وای بر فرزندان آخرالزمان در رابطه با پدرانشان عرض شد: یا رسول الله از پدران مشرک آنها؟ فرمود: نه، بلکه از پدران مسلمانشان که هیچ یک از فرایض دینی را به

آنان نمی آموزند و اگر خود فرزندان پاره ای از مسائل دینی را فرا گیرند. آنها را از ادای این وظیفه مقدس بازمی دارند و تنها به این قانع هستند که فرزندانشان متاع ناچیزی از دنیا به دست آورند. من از این پدران بری هستم و آنان نیز از [من] بیزارند. [2]

3- خانواده های سخت گیر و مستبد:

امتناع وزیدن از پاسخگویی به نیازهای نوجوان و جوان، شیوه این خانواده ها است. این امر نوجوان را وامی دارد تا عملاً رفتارهایی را که مورد تنفر والدین است انجام دهد. دروغگویی، کینه توزی و متواری شدن از مدرسه در این خانواده ها بیشتر است. پدری که فرزندش را غلام حلقه به گوش می داند و او را به رعایت مسائلی ملزم می کند که علت و فلسفه اش برای وی روشن نشده است یا به عبارتی فرزند خود را در انجام اعمال و رفتار، توجیه عقلانی و عاطفی نمی کند، در حقیقت به عزت نفس وی لطمه وارد می سازد. چنین فرزندى در آینده غیرفعال و در رفتارهای اجتماعی کم جرأت، در اجرای اوامر الهی بی اراده و در ارتکاب معاصی بی پیروا و متهور خواهد شد که روایات این نوع رفتار را مورد تأیید نمی داند پیامبر اسلام(ص) در روایتی می فرماید: (اکرموا اولادکم واحسنوا [آدابکم]) [3]

با توجه به تقسیم فوق می توان گفت خانواده ها در بسیاری از مواقع، خود سد راه رشد تربیتی و اخلاقی نوجوان و جوان می شوند. تربیت اخلاقی فرد در خانواده ه های نوع اول بهتر ممکن است؛ زیرا در خانواده نوع دوم اولاً والدین از علایق و استعدادهای فرزند خود اطلاعی ندارند و ثانیاً به علت عدم تقید خود، فرزندان را به رعایت آداب و اصول اخلاقی آگاه و راغب نمی کنند. خانواده های نوع سوم نیز به علت سخ تگیری بیش از حد و غیرضروری، آتش لجابت نوجوان را شعله ور ساخته و وی را متمرّد و عصیان گر تربیت می کنند: فضای خانواده از دو طریق می تواند رفتار فرزند را تحت تأثیر قرار دهد

به: **صورت مستقیم** 1-

به این معنا که والدین خصوصیات اخلاقی و نحوه برخورد با مسائل را به طور مستقیم به فرزند می آموزند؛ برای مثال پدر به فرزند آموزش می دهد که در هنگام مواجهه با مشکلات، صبور و خویشتندار باشد

به: **صورت غیرمستقیم** 2-

از راه همانندسازی و تقلید از رفتار والدین، فرزندان نیز به رفتارهای مشابه دست می زنند. تحقیقات نشان می دهد که والدین با هر نوع اخلاق و رفتار، تأثیر بی بدیل بر نوجوان و جوان می گذارند و اکثر تظاهرات عاطفی و اخلاقی فرزند متأثر از نوع رفتار والدین است

ج. محیط اجتماعی

بیگمان وضع محیط اجتماعی زندگی انسان اثر فوق العاده ای در روحیات و اعمال او دارد؛ چرا که انسان بسیاری از صفات خود را از محیط کسب می کند. محیطهای پاک غالباً افراد پاک پرورش می دهد و محیطهای آلوده غالباً افراد آلوده را پرورش می دهد درست است که انسان می تواند در محیط ناپاک، پاک زندگی کند و به عکس در محیطهای پاک سیر ناپاکی را طی کند، به تعبیر دیگر؛ شرایط محیط علت تامه در خوبی و بدی افراد نیست ولی تأثیر آنرا به عنوان یک عامل مهم زمینه ساز [نمی توان انکار کرد.] [4]

انواع تأثیرات محیط عبارتند از: رشد و شکوفایی استعدادها، شکل دهی هدایت رفتار، آموزش و انتقال اطلاعات و انتقال آداب و رسوم و هنجارهای اجتماعی. در خصوص فضایل و رذایل اخلاقی می توان همه این تأثیرات را به حساب آورد؛ محیط مساعد، موجب رشد و شکوفایی زمینه های اولیه وراثتی در فضایل یا رذایل می شود و می تواند رفتار فرد [را هدایت کند و الگوهای مناسبی برای شخصیت وی فراهم سازد.] [5] آیاتی از قرآن درباره تأثیر محیط در شخصیت و روحیات اخلاقی انسان به دلالت مطابقی یا به دلالت التزامی سخن می گویند؛

مانند:

[وَ الْأَبْلُدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَ الَّذِي حَبَّتْ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (58) 6]- 1
و زمین پاک است که گیاهش به اذن پروردگارش بیرون می آید، و زمینی که ناپاک است، جز گیاهی اندک و بی سود از آن بیرون نمی آید. این گونه نشانه ها را برای گروهی که سپاس گزارند [به صورت های گوناگون] بیان می کنیم در این مثال؛ انسان ها به گیاهان تشبیه شده اند و محیط زندگی آنها به زمین های شور و شیرین؛ در یک محیط آلوده، پرورش انسان های پاک مشکل است هر چند تعلیمات قوی و مؤثر باشد، همان گونه که قطرات حیاتبخش باران هرگز در شوره زار سنبل نمی رویاند. به همین دلیل، برای تهذیب نفوس و تحکیم اخلاق صالح باید به اصلاح محیط اهمیت داد.] [7]

وَ جَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ
 [ءَالِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ إِتَّكُمُ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ (138)] 8]

و بنی اسرائیل را از دریا عبور دادیم پس به گروهی گذر کردند که همواره بر پرستش بت‌های خود ملازمت داشتند،
 گفتند: ای موسی! همان‌گونه که برای آنان معبودانی است، تو هم برای ما معبودی قرار بده! موسی گفت: قطعاً شما
 .گروهی هستید که جهالت و نادانی می‌ورزید
 در این آیه سخن از قوم بنی اسرائیل است که سال‌ها تحت تعلیمات روحانی و معنوی موسی (ع) در زمینه توحید و
 سایر اصول دین قرار داشتند و معجزات مهم الهی را همچون شکافته شدن دریا و نجات از چنگال فرعونیان، به‌طور
 خارق‌العاده با چشم خود دیدند؛ اما همین که در مسیر خود به سوی شام و سرزمین‌های مقدس، با گروهی بت‌پرست
 [برخورد کردند، تحت تأثیر این محیط ناسالم قرار گرفتند.] 9]

نویسنده: سیدمحمد هادی شریعت مدار